

ביאורים

מעשי האדם נחלקים לשלושה: מעשי מצווה, מעשי עברה ומעשי רשות. מעשי הרשות הם מעשים מותרים שאותם האדם עושה במהלך חייו ושאינו עליהם ציווי בתורה, כגון: מלאכה, שינה, אכילה וכו'. ערכם של מעשים אלה נקבע לפי כוונת האדם שעושה אותם. הגדרת המעשה כחלק מעבודת ה' או חלילה להפך, תלויה במטרה לשמה האדם עושה את אותו מעשה. בפסקאות שלפנינו הרב קוק עוסק בפעולת האכילה.

האדם מוכרח לאכול, אך הוא חופשי לבחור את כוונתו באכילה. ישנה כוונה (בפסקה - מחשבה) פסולה - אכילה הנובעת מנטייה חומרית תאוותנית, וישנה כוונה טובה יותר אך עדיין נמוכה והיא - אכילה בשביל להתקיים. הכוונה העליונה היא אכילה שתוסיף כוחות חיים ואנרגיה לגוף לשם עשיית טוב ורצון ה'.

כפי שאמרנו, במעשי הרשות הכוונה נותנת את הערך למעשה ובמעשה עצמו אין איסור. לכן התשובה עליהם נוחה ומצריכה רק את שינוי הכוונה של האדם; אף אם בתחילה האדם נדחף לאכול מתוך חולשה של תאוה, כאשר הוא חוזר בתשובה ומכוון לשם שמיים, האכילה נחשבת לאכילה קדושה. האדם ממנף את הכוחות והאנרגיות שהוא קיבל מהאוכל לדברים חיוביים ובכך הוא מתקן את מעשה האכילה. לעומת זאת, במעשי איסור המעשה שלילי מצד עצמו ואינו השפעה של כוונת האדם על ערך המעשה. לכן במעשים אלו התשובה קשה יותר כי שינוי הכוונה לבד לא יכול לתקן את אשר הוא כבר עיוות.

הרחבות

• ההבדל בין חולין לאיסור

ואינו דומה לדבר האסור, שעליתו מעפכת הרבה מאד. בספר התניא מובא שלשון 'איסור' נובע מכך שאותם דברים אסורים וכלואים אינם יכולים לעלות ולשמש בקדושה אפילו אם ישתמשו בהם לצורכי קודש: "לפי שהיה בשר היתר ויין היתר, לכך יכולים לחזור ולעלות עמו בשובו לעבודתו, שזהו לשון היתר ומותר, כלומר שאינו קשור ואסור בידי החיצונים שלא יוכל לחזור ולעלות לה... מה שאין כן במאכלות אסורות וביאות אסורות... הם אסורים וקשורים בידי החיצונים לעולם" [לקוטי אמרים חלק ראשון ז, ועייני גם בפרק שאחרי]. אמנם גם אלו יבואו על תיקונם, וכפי שכתב הרב קוק ש"עלייתו מעוכתב הרבה", ובכל זאת הדבר אפשרי, וכן ממשיך שם בתניא: "(הדברים האסורים) אין עולים משם, עד כי יבוא יומם ויבולע המוות לנצח, כמו שכתוב: 'זאת רוח הטומאה אעביר מן הארץ' [זכריה יג ב]".

שאלות לדין

- מהי אכילה גסה? מהן תחלואיה החומריות והרוחניות?
- כיצד נדע להיזהר מאכילה גסה?

ח. אם מזדמון הדבר, שאוכל אדם במחשבה פסולה או נמוכה, והוא שוב מיד לאחר תיקון האכילה האכילה לרומם את מחשבתו וכחותיו בתשובה מאהבה, הרי הוא מתקן את העבר, כאלו היתה תחלת האכילה בכונה טהורה. וזמן העפול, הראוי לברכת המזון, מסגל יותר להרמה עליונה זו, הראויה לכהני ד'. אשר את לחם ד' הם אוכלים, "כהנים אוכלים ובועלים מתפפרים".

ט. האכילה הגסה, אף על פי שבאה מתוך חלי והכרח, יש בה פגם, ומפל-מקום נראה שנוח מאד להעלות אותה בקדשה. אבל תשובה - ודאי צריכה להתחבר עם תקון והעלאה זו. הפח המתרבה פשה הוא משמש לקדשה, עולה הוא ליסודו גם אם בא לכתחלה על ידי אכילה גסה, כיון שיש כאן דחיפה של הכרח מצד חלי וחלשה וכיוצא בו, ואינו דומה לדבר האסור, שעליתו מעפכת הרבה מאד.

י. בדיעבד פשאוכלין בלא פונה טובה או פשנכשלין באכילה גסה, שנקרא פושע, פשמתפנים לשוב על זה בתשובה שלמה, אחרי האכילה, ולהעלות ולברר את ניצוצי הקדשה שבאכילה זו, יש תועלת ותקנה. ואל ירף הנלבב מלתקן את כל אשר תשיג ידו, אחרי כל אכילה, בתשובה מאהבה, פשמחה וטוב לב, בלא עצבות, פי אם בחדות ד' ובלב נשבר ונדפא, המלא גדל ועז קדש, ואז יפעל ישועות לו ולעולם. וגם אם עברו עליו בעת אכילת המזון עצמה כמה נפילות ונסיגות, עוד ישוב ויתעלה ויזכה לאכל לחם קדש בקדשה עליונה, והפשע יהפך לשפע, שפעת טובה וברכה ורחמים ורצון, "וטוב לב משהתה תמיד".

השמחה בתיקון האכילה

להרמה - להתרוממות. **לכהני ד'** - והאומה כולה נקראת 'ממלכת כהנים'. **הפח המתרבה** - הגידול ותחזוקת הגוף. **אל ירף** - לא יתרפה. **הנלבב** - לאחור שאכל ושתה אין לו אלא לב אחד [בבא בתרא יב: כלומר מתיישבת דעתו].

ביאורים

הרב קוק עוסק כאן בשלושה דברים מצערים העוסקים בענייני החטא והתשובה.

הראשון הוא רגשי התעלות הבאים יחד עם עצבות. לעתים האדם מרגיש נטייה לקודש, אולם הוא יודע שאם ילך אחרי נטייה זו, הדבר יגרום לו עצבות. הרב קוק מבאר שדווקא רגשי הקדושה הבאים יחד עם שמחה הם הגדולים יותר מכולם, ולכן פעמים האדם צריך להסתיח דעתו מרגשי קודש שכאלה ולהתעלות דווקא בשמחה. כמוכן, אין כוונת הרב קוק שהאדם יוותר על קיום מצוות או יעבור עברה מחשש שהדבר יגרום לו עצבות, שהרי לא הותרו לאדם דברים אלו.

השני, מצוי אצל אדם שנטייתו הרוחנית חזקה ואילו הנטיות הגשמיות חזקות פחות. אדם כזה עלול להיכשל יותר ולמעוד כד אשר עולמו הרוחני נפגש בחיי החומר, כיוון שהוא מוכשר פחות להתמודדות בעולם גשמי. במצב זה, האדם צריך לעבוד ולחבר את עולמו הרוחני לעולם המעשי. אחת הדרכים הטובות לעשות זאת היא באמצעות עיסוק בצדיקה המעשיים של התורה.

השלישי, הוא פחד הנובע מירידות, שחווה האדם, שהגורם להן הוא חולשה גופנית. אדם שגופו חלש או חולה, עלול להימנע מלעשות מעשים טובים או לעשות חטאים. אולם על האדם להשתחרר מפחד זה, להבין שהקב"ה מוחל על מעשה שקרה לאדם באונס, לשוב בתשובה על מה שהיה, להתאמץ להמשיך לעלות מעלה מעלה, ולעבוד את ה' ללא מורא ומתוך צלילות הדעת.

לעתים חולשה גופנית זו גורמת לכך שהאדם מתאמץ לתקן את מעשיו ואינו מצליח. ומכיוון ששורש הבעיה היא בחולשה הגופנית, על האדם לחזק את גופו לצורך תיקונה. בדומה לכך, לעתים חוסר הצלחה בתיקון המעשים, נובע מחוסר ידע או מחוסר ניסיון בענייני העולם ובענייני החיים המעשיים, לכן גם כאן הפיתרון נמצא דווקא ברכישת הידע והניסיון האלה.

הרחבות

• יסוד השמחה ויסוד היראה

מחשבות של יראה ושל תשובה בדרך עצבון. בספר הכוזרי כתוב: "...העדפת הכוח האחד מביאה להזנחת כוח אחר... כללו של דבר שלושה הם יסודות עבודת האלוה על פי תורתנו: היראה והאהבה והשמחה. התקרבו אל אלוהיך בכל אחת מאלה" (כוזרי ב נ). בהתאם לכך כותב כאן הרב קוק שיש להיזהר ממשחבות של יראה שפוגעות בשמחה. יש לשלב בין כל כוחות האדם כך שאחד לא יפגע באחר.

• הנוק הרוחני מחולשת הגוף

פגמים שישודם הוא חלישות הגוף. בעניין בריאות הגוף והנפש כותב הרב קוק: "החלישות והעייפות הנן מבווא לכל המידות הרעות. הן מעוררות את העיצבון, והעצבות מביאה את הכעס ואת הגאווה, את הקנאה ואת המשטמה, ואת כל הנטיות היותר שפלות. לזאת, ההנהגה של בריאות, של האומץ הגופני, היא עבודת הקודש בעד הכלל ובעד הפרטי" [שמונה קבצים ה קסז]. תחושות רעות ש'סוחב' האדם לאורך הזמן מחדירות בו תחושות של לחץ והוא מרגיש מאוים, וכך כל הסובב אותו נראה לו שמתחרה בו ומתנגד לו. דבר זה מביא לכעס, לקנאה ולמשטמה כלפי הסובב, ולגאווה הנובעת מהצורך להרגיש חזק כדברי הגמרא 'איסטרא בלגינא קיש קיש קריא' [בבא מציעא פה:]. לא כן הוא האדם השמח, הוא מרגיש שלא חסר לו דבר. אין לו סיבה לחשוש מהסובב אותו, והוא ילך עם טבעו הטוב לרצות בטוב האחר ולשמוח בכל הצלחה ובכל טובה של רעהו.

שאלות לדין

- א. מדוע חשובה כל כך השמחה בתשובה? מדוע מסוכנת היא העצבות?
- ב. איך נוזה חולשה גופנית כמניעה מחזרה בתשובה?

הצלחת יצחק בן שלום

יא. מרעיונות פאלה של קדשה ושל תשובה שהם מביאים לידי עצבות צריכים להתרחק לפעמים, כי יסוד השמחה הקשורה בעמק הקדש הוא גדול מפל תכן של קדשה ושל תשובה אחרת. על כן פאשר באות לו מחשבות של יראה ושל תשובה בדרך עצבון יסיח דעתו מהם עד שתתפונן מחשבתו, ויקבל עליו כל התכן של קדשה ושל יראת שמים בדרך חדה ושמחה הראויה לישירי לב עובדי ד' באמת.

יב. יש עצבון פנימי, שפא מהרגשת הלקוי הנשפתי. ביחוד פשהתכונה המעשית היא לקויה, ואין ההרגשה של האחריות המעשית מפרטת כל פה, מרגשת הנפש יותר בחסונה מפני שהנח המעשי הוא קרוב לחונה. מה שאין כן האנשים שהם קרובים אל החוג המעשי, שלקויותיהם מתפשטות יותר בעולם הרוחני הרחוק, הם אינם יכולים להרגיש חסרונם עד פדי עצבון, ויכולים להיות יותר שמחים בטבעם. אמנם, מי שלקניו המעשיים נוגעים ללב, ושאיפותיו הן רוחניות אדירות, יראה להגביר את השטף הרוחני ולשעבדו לעולם המעשי באפן שיאיר את האפק המעשי, ועל ידי עסק התורה המעשית יתפתח, והיה למאור של תשובה עליונה, שיתקן את הכל, את החיים המעשיים והעיוניים ביחד.

יג. אף על פגמים שישודם הוא חלישות הגוף צריכים לשוב בתשובה, עליהם ועל כל תולדותיהם. מפל מקום צריכים להתחזק מאד שלא להתפחד יותר מדי, ביחוד מפני הפגמים הללו שהמזג החולה של הגוף הוא סבתם, שכבר יש פתח גדול לחסד עליון שלא יחשב ד' לו עוון את מה שפא לידו באנס המזג, בין במה שהוא במעשה, בין בשב ואל תעשה. וכשם שטובה היא מרדות בלב של אדם כה נחוצה היא ההתאמצות הלבבית, פדי להיות נכון לעבודת ד' בתורה ובעבודה תמה, בדעה צלולה עד כמה שהיז מגעת.

יג*. לפעמים מתאמצים לתקן המעשים, ואין מגיעים. וסבת הדבר הוא שהחסרון מנח באיזו חלשה גופנית, או בחסרון ידיעה והתרגלות בענייני העולם והחיים, ואז הם גופי תורה.

לא לפחד מפגמי המזג

חסרון גופני או ידיעתי

הלקוי - החסרון. ההרגשה של האחריות - הקפדה ודקדוק בפרטי הלכה. בעולם הרוחני - בתחום האמוני והמידותי. השטף הרוחני - לבנות בנין אמוני ונפשי מתוקן. ולשעבדו - לצרפו בקשר פנימי. עסק התורה המעשית - לימוד הלכה. והעיוניים - הרוחניים המופשטים. מרדות - הכנעה. ההתאמצות הלבבית - אומץ וגבורה. נכון - מוכן. הם הם גופי תורה - אף שהתיקון הוא בענייני עולם הזה, מכיוון שבו תלוי התיקון המוסרי נחשב הוא כעצמותה של תורה.

ביאורים

ביסוד כל פעולה של אדם בעולם יש מחשבה הקודמת לה. מחשבותיו של האדם הן המניעות אותו בכל מעשיו ובכל פעולותיו והן גם קובעות את הצורה ואת האופי של מעשים אלה. מחשבה טובה תביא למעשים טובים ומחשבה רעה תביא את ההיפך, חלילה. המחשבה גם נותנת ערך למעשה. דהיינו, שני אנשים יכולים לעשות מעשה זהה אך ערך המעשה של כל אחד מהם יהיה שונה באופן מהותי, כיוון שהמחשבה העומדת ביסודו שונה. בנוסף להשפעת המחשבה על מעשיו של האדם, היא משפיעה גם על אישיותו של האדם ועל העולם הרוחני שלו, ומעוררת אצלו מחשבות נוספות כדוגמת אותה מחשבה.

הרב קוק מוסיף שמחשבתו של האדם משפיעה לא רק על עצמו אלא גם על העולם כולו. ישנה חוקיות פנימית במציאות שכל התרחשות ושינוי במצב הרוחני של האדם, מעוררים את כוחות העולם לטוב או לרע.

מכל הנאמר לעיל אפשר ללמוד על החשיבות הגדולה של כל מחשבה טובה, ואפילו היא קטנה, המתעוררת באדם. אך צריך להשתמש בהתעוררות זו של תשובה כמנוף לשינוי גדול יותר ורחב יותר של האדם. לכן כאשר מתעוררת באדם מחשבת התשובה הוא צריך לחזור ולאחוז באמצעותה בתורה ובעבודת ה'. בנוסף, על האדם לחזק את ההתעוררות הזו של התשובה והתיקון ולגדל אותה, בין השאר מתוך לימוד ספרי מוסר. מטרת לימוד ספרי המוסר היא לחזק את האדם בתשובה ולקדם אותו למדרגות גבוהות יותר בעבודת ה'. לשם כך האדם צריך להיות מודע למדרגה הנוכחית שלו ולסגנון המתאים לו. כאשר אין מודעות זו, האדם עלול ללמוד דברים שאינם מתאימים לו ולפעול בדרכים שאינן נכונות לו וכך להגיע לידי הרגשת עצבות וייאוש.

הרחבות

• מה עושים עם עבירות שקשה לשוב עליהן?

בְּדָבָרִים שְׂאֵי אֶפְשֶׁר לְתַקֵּן אוֹתָם בְּמַחְשָׁבָה כִּי אִם בְּמַעֲשֵׂה. בספר חובות הלבבות כתב, שגם בדברים שיש בעיה מעשית לתקנם, אם ישוב האדם בלב שלם לקב"ה, הקב"ה יסובב שהחטא יתוקן: "...כשיקבל עליו גדרי התשובה בכל תנאיה, אשר בכחו ויכלתו מהם, הבורא מקל עליו תשובתו, ועובר לו על מה שנעלם ממנו ונמנע עליו, וישים לו מוצא קרוב מחטאו... ואם הוא מצד אונאה וגזל בממונות, יתן לו האל ממון ויפרענו לחברו... ואם ירחק ממנו העשוק, יזמין הבורא התקבצם, עד שיכנע לפניו העושק וימחל לו. ואם לא ידע האנשים העשוקים ומספר הממון אשר עשק, יפיק אותו האל להוציא ממנו בתועלות כוללות, כבנין גשר וחפור בארות, יהנו מהם בני אדם... עד שתהיה תועלתו כוללת מי שעשק ומי שלא עשק" [שער ז פרק י].

• חשיבות הלימוד בספרי מוסר

אֵל יִנַּח יְדוֹ מִמָּה שְׁמַתְעוֹרֵר עַל יְדֵי הַסְּפָרִים. כתב החיי אדם: "ופשיטא שהוא חוב גמור על כל אדם שילמוד בכל יום בספרי היראה אם מעט ואם הרבה, שהוא יותר חיוב מכל לימודיו. ואפילו אם יתבטל על ידי זה מלימוד פרק משניות או שאר לימוד, כי מה ה' אלקיך מבקש ממך כי אם ליראה אותו. וכדאיתא במשנה [אבות ג יז] 'אם אין יראה אין תורה', כי מה תועיל לו התורה אם אין דעתו לקיים" [כלל קמג א]. ובמשנה ברורה הביא בשם האר"י והגר"א "שחיוב ללמוד בספרי מוסר כל השנה" [סימן תרג סעיף קטן ב].

שאלות לדין

- מהם החסרונות שקיימים בתשובה מיראה?
- האם יש הבדל בין ספרי מוסר לספרי אמונה? אם כן מהו?

י.ד. גם בְּדָבָרִים שְׂאֵי אֶפְשֶׁר לְתַקֵּן אוֹתָם בְּמַחְשָׁבָה כִּי אִם בְּמַעֲשֵׂה, כְּמוֹ בֵּין אֲדָם לְחַבְרֹו, מִכָּל מְקוֹם אֵין לְשַׁעַר אֶת הַגְּדֵל שְׂיֵשׁ בְּכָל הַרְהוּר שֶׁל תְּשׁוּבָה, אֶפְלוּ כִּשְׁהוּא בָּא מִצַּד יְרָאָה פְּשׁוּטָה, יְרָאָת הַעֲנֵשׁ, מִפְּנֵי שֶׁכָּל מִדָּה קִטְנָה שֶׁבְּקִטְנוֹת גּוֹרְמֹת לְעוֹרֵר בְּנַפְשׁ וּבְעוֹלָם אֶת הַמִּדּוֹת הַקְּדוֹשׁוֹת וְהַגְּדוֹלוֹת, וְאוֹר קִדְשׁ מְאוֹר פְּנֵי עֲלִיּוֹן מוֹפִיעַ בְּכָל זֵיו בְּהַדָּר אֶהְבָּה וּבְנִעַם ד' עַל יְדֵי כָּל מַחְשָׁבָה הַנּוֹטָה לְטוֹבָה, וְאֶפְלוּ אִם יֵשׁ בָּהּ סִיגִים רַבִּים, הַחֵן הַפְּנִימִי שֶׁלָּהּ, הַקִּדְשׁ הַיְסוּדִי שֶׁבְּתוֹכָהּ - זֶהוּ שְׁנֵה כָּל עֲשֶׂר, וְכָל חֲפָצִים לֹא יִשּׁוּ בָּהּ.

טו. אָף עַל פִּי שֶׁהֶעֱצָבוֹן וְהִפְחַד בָּא מִפְּנֵי בְּטוּל תּוֹרָה וּמִפְּנֵי הַעוֹנוֹת כְּלָם, מִכָּל מְקוֹם, חִיפּוֹשׁ הַמִּידָה תִּכְרַךְ כְּשֶׁמְהַרְהֵרִין בְּתְשׁוּבָה, הַרִי הַכָּל מִתְהַפֵּךְ לְטוֹבָה, וּצְרִיכִין מִיָּד לְהִתְחַזֵּק בְּאִמּוּץ בְּטוֹחֹן בְּחֶסֶד עֲלִיּוֹן בְּרוּךְ-הוּא, וְלֶאֱחֹז בְּתוֹרָה וּבְעִבּוּדָה, כָּל אֶחָד כְּפִי מִדְּתוֹ. וְאִם לְפַעֲמִים יְרָאָה לוֹ, שֶׁהַמִּדָּה הַמְּתַעוֹרֶרֶת עַל יְדֵי הַקְּרִיאָה בְּסִפְרִים מַעֲנִינֵי הַמוֹסֵר וְהַיְרָאָה אֵינָה לְפִי מִדְּתוֹ, יִתְבּוֹנֵן וְיִחְקֹר עַל מִדְּתוֹ מֵהַיָּא, וְיִתְחַזֵּק וְיִתְאַמֵּץ בְּיַחֲדוּת בְּמִדְּתוֹ הַעֲצִמִית, וְגַם מִזָּה אֵל יִנַּח יְדוֹ מִמָּה שְׁמַתְעוֹרֵר עַל יְדֵי הַסְּפָרִים, וְאָף עַל פִּי שֶׁקָּטָן מְאֹד הוּא צַד הַתְּפִיסָה שֶׁלוֹ בְּעִנְיָנִים שְׂאִינָם כָּל כֹּה שְׂיָכִים לוֹ, מִכָּל-מְקוֹם כָּל מְדַרְגוֹת הַטוֹב וְהַקִּדְשׁ צְרִיכוֹת לְהִיּוֹת מְקִשְׁרוֹת זֶז עִם זֶז, וְיִחַד כְּלָן יַעֲשֶׂה חֲטִיבָה אַחַת לְהֵאִיר עֲלֵיו אוֹר ד' וְתוֹרָתוֹ הַעֲלִיּוֹנָה בְּנִעַם ד' וְטוֹבוֹ.

טז. יֵשׁ שְׂאֲדָם קוֹרָא בְּסִפְרִים מַעֲנִינֵי מַעֲלוֹת שֶׁל קִדְשָׁה, וּנְפִשׁוֹ מִצְטַעֶרֶת וּמְתַמּוֹגֶגֶת בְּקִרְבּוֹ. צְרִיף הוּא לְהַפְרִיד אֶת הַצֶּעֶר לְחֻלְקֵיו, וְיִמְצָא שְׂיֵשׁ לְפַעֲמִים שֶׁחֲלַק אֶחָד מִמּוֹנוֹ הוּא שְׁמִצְטַעֵר עַל שֶׁהַמְּדַרְגָּה הַטוֹבָה הַזֹּאת הִיא רְחוּקָה מִמּוֹנוֹ בְּעוֹנוֹתָיו, וְצְרִיף הוּא לְהִתְחַזֵּק בְּתְשׁוּבָה לְבָא לְמִדָּה הַעֲלִיּוֹנָה הַהִיא, וְעַם זֶה יִתְכַּן שְׂיֵשׁ בְּאוֹתָהּ מִדָּה חֲלַק שֶׁהוּא פְּחוּת מְעַרְכוֹ, וְהוּא מִצְטַעֵר מִהַהֲצַטְמָצְמוֹת שֶׁנִּפְשׁוֹ נוֹטָה לְהַצְטַמָּצֵם בְּתוֹף הַקִּטְנוֹת הַמְּמַזְגָּת בְּמִדָּה הַטוֹבָה הַהִיא. וְצְרִיף הוּא לְבַרֵּר לְעַצְמוֹ עַד פְּמָה יֶאֱשֶׁר בְּאִמּוּץ שְׂיִקַּח מִזֵּה הַמִּדָּה, וְעַד פְּמָה אֲשֶׁרוֹ תְּלוּי בְּשִׁמְרָה שֶׁלֹּא לְהַשְׁאֵר בְּצַמְצוּמָה כִּי אִם לְעֵלוֹת לְמַעְלָה מִמִּדְּתָהּ, "מַעֲלִין בְּקִדְשׁ".

גודל הרהור
התשובה

חיפוש המידה

סוגי הצער
במעלות
הקדושה

ביאורים

הדרכת העבודה על המידות ועל המוסר, נעשית בדרך כלל בהדרגתיות ובשלבים. על האדם להתקדם באיטיות שלב אחר שלב, מדרגה אחר מדרגה, בלי 'קפיצות ודילוגים'. הדרכה זו נובעת מכך שנפש האדם הרוצה להתקדם צריכה להתבסס ולבנות את עצמה באופן שבו לא תהיינה מעידות וההתקדמות תהיה יציבה ולא ארעית. בקפיצות ובדילוגים אין די בנייה, והיסודות אינם חזקים מספיק כדי לבנות עליהם בניין גדול ורחב מימדים של מוסר ויראת שמים. על כן יש להתבסס בכל מדרגה לפני שעוברים לשלב הבא, כדי ששלב זה יוכל להתקיים באדם כראוי.

על אף הדרכה כללית זו, ישנם מצבים יוצאים מן הכלל, שתלויים בגורמים שונים, שבהם דווקא הקפיצה והדילוג טובים הם. למשל, אדם שטבע נפשו נוטה לרוחניות גדולה והוא מזהה בעצמו את מעלת נשמתו, נכון יהיה לו לשוב בתשובה על חטאיו ונפילותיו בקפיצות ובדילוגים. הוא לא ינסה לתקן את פגמיו בהדרגה ולא יתקדם באיטיות מחשש לנפילה, אלא ירוץ קדימה וישאף למרחקים, מכיוון שנשמתו הגדולה תסייע לו במעשיו ולא תניח לו לקרוס. עבורו יהיה זה נכון לא לדקדק על כל מעשה ותיקון. ואם הוא כבר הגיע למדרגתו, עליו להתקדם מיד הלאה, בלי חשבון מדוקדק.

מה שאין כן אצל אדם גדול שגדולתו נובעת מתוך התאמצות ועבודה רבה. אצלו התיקון מנפילה צריך להיעשות בדרך הרגילה וההדרגתית, מכיוון שבשורש נשמתו לא קיימת אותה המעלה הגבוהה שתתן לו את הדחיפה לפרוץ קדימה, ועליו לנהוג בתשובתו כדרך כל המדרגות האחרות.

הרחבות

• מתי צריך הדרגה בעבודת ה'?

אין לדקדק בתשובה על ההדרגה, כמו שמדקדקים ביישר המעשים לכתחלה. דברים דומים לחילוקי של הרב קוק בין ההדרגה אצל עובד ה' לבין בעל תשובה כתב הרב יחזקאל סרנא: "כי כל סולם המדרגות שהעליה היא רק בהדרגה ולא בקפיצה זהו רק בדרכי עבודת ה' של עובדי ה', שלא אך שאינם יכולים לקפוץ אלא שגם אינם רשאים... ועל כורחינו שבתשובה אינו כן כי אין מדרגות לבעל תשובה וכבר אמרו זכרונם לברכה בבעלי תשובה יש קונה עולמו בשעה אחת..." [דליות יחזקאל חלק ה עמ' שכד].

• חשיבות השמירה על הדרגה בעבודת ה'

בכל דרָגָה... יש פה אוצָר של קדוּשָׁה. הרב אברהם שפירא זצ"ל, בשיחה לחג מתן תורה, הדגיש את חשיבות שמירת המדרגות: "דווקא במצב מרומום ונעלה זה (שישראל עומדים לפני קבלת התורה) יש צורך בזהירות רבה לבל יעלה האדם למעלה ממדרגתו... דווקא בתקופה זו, שהגיעו בה בני ישראל לשיא הוודאיות והתשוקה לתורה, ומתוך כך התעלו עד למדרגה של מלאכים, שלגביהם יש הזדהות שלמה עם רצון הקדוש ברוך הוא, ואמרו "נעשה ונשמע" מתוך וודאיות מוחלטת, עוד קודם לשמיעת התורה - יש צורך במצוות ההגבלה ובציווי שלא להוסיף על דבריו של הקדוש ברוך הוא. כל אדם צריך לדעת מה היא מדרגתו, ואסור לו לקפוץ ממנה ולדלג עליה... כל אדם צריך לעצור את עצמו על מנת לעשות חשבון נפש מה הוא, והיכן הוא עומד, ועל פי זה לאזן את עצמו ולהגיע למדרגתו האמיתית. לכן באה מצוות ההגבלה" [שיעורי מרן הגר"א שפירא, שבת ופסחים, מאמר קבלת התורה לדורות].

שאלות לדין

- א. מדוע מי שגדולתו מצד כשרון מולד, צריך לשוב בתשובה בחיפזון ולא בהדרגה, בשונה מההוראה הרגילה?
- ב. מהי כוונת הרב קוק בביטוי 'כיון שעלה שוב לא ירד', הרי לפני כן כתב שעליו לעזוב את המדרגה הגבוהה?

לעילוי נשמת ר' עדיאל בן ר' חנניה לוין ז"ל

זו. יש שני אפנים של גדלת מדרגה. האפן האחד מצד המעשים והתלמוד, והאפן השני מצד הפשרון והתולדה, בשרש היצירה. מי שייסוד גדלת מדרגתו בא מצד התלמוד והמעשים - כשיורד ממדרגתו וצריך לעלות, צריך הוא לאחז במדות קטנות ולשוב בהדרגה. אבל מי שייסוד גדלתו הוא מצד פשרונו בעקר תולדתו מגדלת נשמתו - גם כשיורד ממעלתו, מצד מניעות פנימיות או חיצוניות, צריך הוא לשוב בגדלה וחפזון, בדליגה פעל פנפי נשרים, מבלי להתחשב עם הדרגות. ומכל מקום מצטרפת לזה גם פן תשובה במדות של קטנות ודקדוקים פרטיים השייכים להן, אלא שהן אינן עקר מלאכת תשובתו של מי ששרשו גדול ונשגב, אלא פערף של סניפים המצטרפין, כתבלין הממתקין ועוזרים ומסייעים לייסוד העקרי, היא התשובה הרמה הגדולה.

זו*. אין לדקדק בתשובה על ההדרגה, כמו שמדקדקים ביישר המעשים לכתחלה, כי לדקדק בהדרגה על פי רב צריכים לדלג פמה מדרגות, כדי לשוב אל המקום שעמדו עליו לפני הנפילה.

יח. בכל דרָגָה ובכל השגת עולם יש פה אוצָר של קדוּשָׁה, וכשאתם דולג ועף במהירות גדולה יותר ממדרגתו אז מתרוקן הוא מהתכן הקדוש של הדרגות התחתונות, שהן הראויות לו, ולמדרגות העליונות אינו יכול להתדבק מפני שהן יותר מדי רוחניות בעוד. על כן הוא צריך לשוב בתשובה בשרון לב ובשמחה אל המדרגות שעזב, ומכל מקום לא ישכח את הרשם של המדרגות העליונות, שפיון שעלה לא ירד, ואז יתהפך הפל לטובה.

אופני התשובה לגדולת מדרגה

לדקדק בהדרגה

תשובה בהדרגה

ביאורים

בתקופה שבה נמצא האדם בעלייה רוחנית, כל חולשה וכישלון נראים בעיניו חמורים הרבה יותר. נפילתו ברשת החטא גורמת לו להיזכר בעבר שממנו טרח להתרחק, ולליבו מתגנב הספק שמא תכונותיו ומעשיו השליליים הם חלק בלתי נפרד מאישיותו. כביכול נחשף פרצופו האמיתי, ונדמה לו שמעשיו מעידים על אישיותו שהיא מקולקלת וללא תקנה. כדי להוציא את המחשבה הטועה הזו מן הלב מסביר לנו הרב קוק שדווקא בתקופת העלייה הרוחנית יכול להתגבר באדם היצר הרע. כיוון שהטוב שבו בולט יותר הוא יריגיש בכל נקודה שלילית שדבקה בנפשו, ובנוסף לכך כיוון שכוחותיו הטובים מתחזקים, יחד איתם נעורים גם הכוחות השליליים. לכן אם אדם החל בתהליך התשובה וחש שמתעוררים בו דחפים שליליים אף יותר מבעבר, אל ייחלש מכך אלא יתגבר וישתדל יותר בדרכו הטובה. עליו להזכיר לעצמו תדיר שהוא נמצא במגמת עלייה, הכישלונות אמנם רעים אך שינוי אינו נעשה ברגע, והדבר נכון גם בתהליך התשובה. חטא שאדם עושה בזמן שהוא מתעורר לתשובה אינו הופך לכשר חלילה וגם אותו יש להכליל בתוך תהליך התשובה, אך חשוב לזכור שהוא אינו מעיד על אישיות האדם כולה.

כמו כן אחד הדברים שיכולים לרפות את ידי האדם מהתשובה הוא הפרפקציוניזם. לאחר שהאדם גילה פגימה בנפשו הוא חפץ בכל מאווד לתקנה, אך אם לא יהיה התיקון טוטאלי ומידי - רוחו תישבר וכל התהליך ייחשב ככישלון מבחינתו. כיוון שהוא מצפה מעצמו לשלמות רוחנית ולטוהרה נפשית, כל כישלון קטן יראה בעיניו ככישלון מוחלט. כדי שלא להגיע לייאוש, על האדם לזכור שהמרחק החוצץ בינו לבין הקדושה שהוא מייחל לה כל כך הוא פיסית בלבד. כלומר העובדה שהוא רוצה להיות נקי וטהור יותר מלמדת על הקשר העמוק והמהותי שלו לכך, אלא שבפועל הוא עדיין לא הגיע למדרגה זו. כדי להתעלות אל המדרגה העליונה שהוא חפץ בה, עליו להתמיד בתהליך התשובה ולזכור שהתוצאות אינן ניכרות מיד אלא רק בטווח הארוך.

גם בניית הקומה הגשמית חשובה לתהליך התשובה. אדם מחוסר אופי שלא יהיו בו רצונות ושאפיות ושלא יידע לדרוש מעצמו בכל תחום בחיים, גם לא יצליח להתעלות ולהתמודד עם קשיים רוחניים.

הרחבות

• מדוע יצר הרע מתגבר דווקא כשמנסים להתעלות?

שָׁעַם מֵה שְׁנֵתְעוֹרֵר... מִתְגַּבֵּר בּוֹ הַיֵּצֵר הָרַע יוֹתֵר. הרב קוק מדבר כאן על תופעה שעלולה לקרות: שאדם מנסה להתעלות בעבודת ה', ודווקא אז ייצרו מתגבר עליו יותר. אחת הסיבות לכך היא, שהאדם ברצונו להתעלות, מרחיב את הרצון שלו, עד שפעמים הוא מתרחב למחוזות שאינם רצויים, וכמו שתיאר הרב קוק: "...על ידי התעלות נפשית עליונה, נתרחב הרצון, ומתוך כך נמשך לפעמים לדברי הנאה רשותיים יותר מהמדה הראויה", על מצב זה אומר הרב שאין לאדם לדאוג ולחשוש: "אף על פי שצריך למהר לשוב בתשובה... בכל זה יהיה לבו סמוך בטוח בד', כי לא יתן לעולם מוט לצדיק" [שמונה קבצים ג קלח].

• חיזוק הגוף כבסיס לחיזוק הנשמה והרצון

בְּיָחַשׁ הַגּוּף וְחָזַק כְּחוּתָיו. הרב קוק, כותב במקום אחר, בעניין התקדמות העולם, שככל שהעולם מתקדם, כך הוא מתעלה ומתורום. ההתקדמות הזו מביאה עימה צורך לכך שהרצון יתחזק בעולם, ויחד עימו מגיע: "התור של חיזוק הגוף למטרות נעלות". מכיוון שכך, חיזוקו של הגוף חשוב מאוד, עד שהוא שקול כנגד מעלות רוחניות שהושגו בעבר דווקא על ידי תעניות וסיגופים. הרב קוק מוסיף עוד, שתופעה זו מתקיימת לא רק אצל אנשים פרטיים, אלא גם בעם כולו. נוצר צורך לגילוי הכוחות הגשמיים של האומה, דבר שקורה במיוחד בדור 'עיקבתא דמשיחא' שקודם הגאולה השלימה, אולם אותו צורך אינו צורך גשמי בלבד, אלא המגמה הפנימית שלו היא להעלות את אורה של הנשמה. [אורות הקודש חלק ג, מוסר הקודש נד].

שאלות לדין

א. במקרה שהעשייה הטובה מעוררת גם את יצר הרע, מה יהיה אם נגלה שהנזק רב על התועלת?
ב. מה הקשר בין הפסוק "ימין ד' רוממה..." לבין רעיון הפסקה?

יט. אָפְלוּ אִם רוּאָה אָדָם, שָׁעַם מֵה שְׁנֵתְעוֹרֵר בְּלִבּוֹ לְהַחְזִיק בְּדַרְךְ יִשְׂרָאֵל וּלְהַתְגַּבֵּר יוֹתֵר בְּעִבּוּדַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, מִתְגַּבֵּר בּוֹ הַיֵּצֵר הָרַע יוֹתֵר* וּמְפִילוֹ לְתַאֲוֹת וְשִׁפְלוּת, מִכָּל מְקוֹם לֹא יִתְחַרֵּט כְּלָל עַל הַתְּגַבְּרוּתוֹ וְיוֹסִיף גְּבוּרָה עַל גְּבוּרָתוֹ, וְעַל הַמְּכַשׁוּלִים שֶׁאַרְעוּ לוֹ בְּדַרְךְ עֲלוּיֵי יִשׁוּב בְּתִשׁוּבָה, וַיֵּדַע שֶׁכָּל זֶה כְּלוּל בְּכָלל טְעָה בְּדַבַּר מִצְוָה* דְּפִטוּר מִחֻטְאָת, וְלֹא יֵרָא כְּלָל, כִּי אִם יִרְאָה, קָדְשָׁה וּתְשׁוּבָה יִקַּח מִכָּל דְּבָר.

כ. בְּרַפְיֹן הַרְצוֹן, הַגּוֹרֵם כְּמָה מְכַשׁוּלִים, אֲשֶׁם הַרְבֵּה חֲסָרוֹן הַפֶּחַ הַגּוֹפְנִי*, אֵף שֶׁגַּם הוּא* הַכַּח הַגּוֹפְנִי אַחַד, בְּכַמָּה גּוֹרְמִים מוֹסְרִיִּים, מִכָּל מְקוֹם בְּתַקוּן הַתְּשׁוּבָה צְרִיכִים לְדַקְדָּק עַל כָּל הַגּוֹרְמִים לְרַפְיֹן הַרְצוֹן, וּלְהַשְׁתַּדֵּל בְּתַקוּן כְּלָלִי, בִּין בְּיַחַשׁ הַמוֹסֵר וְהַטָּהֵר הָרוּחָנִי, בִּין בְּיַחַשׁ הַגּוּף וְחָזֵק כְּחוּתָיו*, כְּדִי שִׁיְהִיֶּה הָאִמִּץ הַנִּפְשִׁי כְּצוּי בְּיַתֵּר תַּקוּן וְשִׁכְלוּל בְּסִיסִי.

כא. כְּשֶׁמְצַרֵּים דְּבָרִים נִשְׁגָּבִים, שֶׁאֵנוּ רְחוּקִים מִקְּנִיָּה וּמְרִכִּישָׁתָם בְּפִעֵל, צְרִיכִים אֲנוּ הַרְיָחוּק מֵהַנִּשְׁגָּב לְדַעַת, שֶׁהַרְיָחוּק הַזֶּה אֵינּוּ כִּי אִם רְחוּק גּוֹפְנִי וְלֹא נִפְשִׁי*. עַל כֵּן לְתִשׁוּבָה אֲנוּ צְרִיכִים, כְּדִי שֶׁנִּהְיֶה קְרוֹבִים לְאוֹר הָאֱדִיאָלִי הַמְּתַנַּחֵץ בְּרַעֲיוֹנָנוּ, אֲבָל לֹא לְבֹא לִידֵי עֲצִבוּת וּבִטּוּל הַמְּטַשְׁטֵשׂ אֶת אִמִּץ הַחַיִּים כִּי אִם בְּטוּל פְּנִימִי עֲדִין, הַמְּשַׁפֵּיל אֶת הַצַּד הַמְּכַעֵר שֶׁבָּנוּ וּמְרוֹמֵם אֶת כָּל מַהוּת הַטּוֹב וְהַעֲדִין, "יְמִין ד' רִמְמָה, יְמִין ד' עֲשָׂה חֵיל".

שָׁעַם מֵה שְׁנֵתְעוֹרֵר וכו' - לפעמים דווקא העלייה בקדושה גורמת להתגברות היצר (להבנת סיבת הדבר ראה בפרקנו סעיפים ב, יח, לא). טְעָה בְּדַבַּר מִצְוָה - מתוך טרדתו וזריזותו במצווה טעה ונכשל באיסור [שבת קלו ע"א]. אֲשֶׁם הַרְבֵּה וכו' - החולשה הגופנית משפיעה על חולשת הרצון. שָׁגַם הוּא - רפיון הרצון. גּוֹפְנִי וְלֹא נִפְשִׁי - כמותי חיצוני ולא איכותי-פנימי [הערת הרב צבי יהודה קוק].

ביאורים

בני האדם טובים הם מיסודם. לכן, לעתים האדם מוצא את עצמו במלכודת. יש בו הרבה שאיפות לטוב המצויות בגלוי ובנסתר, אך בבחירות שעשה, הוא פגם הרבה, החמיץ, והפסיד. האדם שבור, מיואש, ואין בו די כוחות כדי להמשיך כך את חייו, כדי להמשיך כך לקיים מצוות, וכדי לחיות בצורה נורמאלית. אפילו האמון שלו בקבלת תפילותיו ובהצלחת ניסיונותיו לרומם את עצמו כלפי מעלה נפגם קשות. מה יעשה האדם? כיצד ייצא מהמלכוד ומההרגשה הקשה שמביאים החטאים?

הבושה מהחטאים היא בעצם תופעה טבעית. והרי האדם טוב מיסודו, ומטבעו הוא מתבייש לחטוא. על אף שהבושה היא תחושה טבעית - הוא כבר עשה את הצעד הראשון אל התשובה, התחלה ראשונה של כפרה. שהרי הצעד הראשון אל התשובה שקבעו חז"ל הוא - הכרת החטא, הכרת הרוע שבמעשיו, "בין לבבו כי רע ומר עזבו את ה'" [שערי תשובה שער א י]. נמצא שבבעיה עצמה נמצא הפתרון - עצם הבושה הגדולה היא כבר צעד של ממש אל התשובה. כל עוד האדם טובל מדבר מה, והדבר אינו מסתדר עם הנפש שלו - ודווקא כך יש לו סיכוי לצאת ממנו.

לכן, מעצם הבושה יש לשמוח. ואז, את תחושת הבושה ואת הסלידה מהחטא, יש להרחיב, ולהפנים עד כמה החטא רע, ומתוך כך לעזוב את החטאים ולהחליט שלא לשוב אליהם עוד. אז האדם נהיה חדש, שמח, וכוחותיו שבים אליו, עד שבעזרת הקב"ה, זוכה האדם להפוך את חוסר האמון בעצמו ובתפילותיו לאמונה גדולה ולשמחה, ואפילו מידות רעות שהיו באדם כעונש על חטאיו, מגיעות לתיקונם.

הרחבות

• מדוע חשובה הבושה שבחטא

הבושה שמתבטאים בפנימיות הלב מפני החטא. המשנה במסכת אבות משווה בין 'עו פנים' לבין 'בושת פנים': "עו פנים לגיהנם ובושת פנים לגן עדן" [אבות ה כ]. דברי חז"ל הללו צריכים ביאור, מדוע הדבר המבדיל בין הראוי לגיהנם לראוי לגן עדן הוא בשאלה אם האדם הוא עו פנים או לא, ולא מעשיו של האדם הם המבדילים?

הרב קוק מתייחס לעניין זה, כשמסביר את מאמר חז"ל: "כל העושה דבר עבירה ומתבייש בה מוחלין לו על כל עונותיו" [ברכות יב:], ואלה דבריו: "הרעות כשהן מתעצמות בטבע הנפש להיות עצם מעצמיו, לא יוכל העושה הרע להרגיש כל רגש של בושה, שהרי כל הרעות הם לפי ערך כבודו שהושפל... אמנם בהיות האדם מרומם נפשו למעלה משפלות השחיתות, אז ישוב להתבייש בכל פועל רע, וצער הבושה ירשים יותר את תיעוב הרע וחשק הטוב שנחסר לו, עד שאם עוד לא הספיק להתעצם בטוב, אבל כבר אבד הרע ערכו מלהיות לו קנין טבעי. על כן בערך זה מוחלין לו על כל עונותיו, כי רגש הבושה הטוב כשמתעורר בנפש מתפשט הוא גם כן על כל חלקי הרעות לתעבן, על כן כבר ראויה היא הנפש ההיא להיות במחיצת צדיקים וטהורים, ואם שרידי הרע הדבקים על הפעולה צריכים להתבער על ידי עונש ויסורין, זה יעשה ד' בחסדו, אבל יסוד הנפש כבר ניצלה..." [עין אי"ה ברכות פרק א קסט].

שאלות לדין

- האם מיעוט האמונה בתפילה, המתואר בדברי הרב קוק, הוא חיובי?
- היכן הוא מקור הבושה? מהי בעצם הרגשת בושה?

כב. מעוט האמונה בתפלתו, שבא לא מפני חסר אמונה בהשגחה האלהית חס-ושלום, מיעוט האמונה בתפילה אלא מפני דכאות לבו¹ מרב עוונותיו ועצם שברון רוחו בתשובתו, סופה שתתהפף לאמונה עליונה ואדירה, בימין ד' רוממה, שתעשה נפלאות גדולות בעזרת השם יתברך המדרין עניים במשפט ומלמד עניים דרכו.

כג. אם אדם נשפל כל-כה בדתו, עד שמרב מרירות נפשו על עצם ירדתו המוסרית, דיכאון הלב על הכל חטאתיו, איננו יכול להרים ראש לעסק בתורה ובמצוות, בישובו של עולם ובחברת הבריות, במנוחה ושמחת נפש בריאה - צריכה היא לשים אל לבו, כי מדכאות לב פזאת על כל עוונותיו הרי הוא ודאי באותה שעה בעל-תשובה גמור, ואם כן כבר שגכה מעלתו, ויוכל להניח דעתו ולשוב לשמחתו וחדות רוחו ולעסק בכל הטוב מתוך לב שקט ושמח, כי טוב וישר ד'.

כד. הבושה שמתבטאים בפנימיות הלב מפני החטא, אף על פי שהיא דבר שבטבע, מכל-מקום יש בה קצת כפרה. וכשמשמים הלב להרחיב את הבושה, כל מה שהיא מתרחבת הרי היא מרחבת את חוג הסליחה על כל החטאים כלם. כי הרי הם שכיחים זה לזה בתוך של עברה גוררת עברה, ואם כן המתבייש מאחד מחטאיו - מפלם הוא מתבייש, והרי התשובה של יראת ד', שהיא הבושה, מתפשטת על כל שיעור קומתו, ומתפפר לו בזה אפלו מחטאים דבעיניו בהו תשובה רבתיא דחזיא לחפאה על כל עובדוהי.

כה. המדות הרעות הן באות לפעמים בתורת ענש על חטאים קודמים, ואין די במה שישתדל האדם להטהר מהן בעצמן, שלא ישוב לטהרתו כי אם פשיפשפש במעשיו וישוב מהעוונות שגרמו את אותו הענש של נפילת מדותיו.

עונש המידות הרעות

מפני דכאות לבו - שאיננו ראוי שתתקבל תפילתו. **שגכה** - חזקה ומרוממת. **להרחיב את הבושה** - להעמיק במשמעות החטא ולהגדיל את הרגשת הבושה. **על כל החטאים כלם** - 'כל העושה דבר עבירה ומתבייש בו - מוחלין לו על כל עוונותיו' [ברכות יב:]. **שיעור קומתו** - מכלול אישיותו. **דבעיניו בהו תשובה רבתיא וכו'** - שצריך לשוב עליהם תשובה גדולה שראויה לכסות על כל מעשיו. **ואין די וכו'** - משום שלא תיקן את שורש הקלקול שהוא חטאיו הקודמים.

ביאורים

לימוד תורה שונה לחלוטין משאר סוגי הלימוד והחכמות שבעולם. ההצלחה בשאר החוכמות תלויה ברמה האינטלקטואלית של האדם ובהשקעתו. לעומת זאת, ההצלחה בלימוד התורה תלויה בעיקר ברמתו המוסרית והרוחנית של האדם. התורה נמשלה פעמים רבות לאישה. ככל שרמת הקשר והחיבור הנפשי בין בני הוגג גדול יותר כך האישה מגלה את צפונות לבה, והקשר הזוגי אינו נשאר ברובד החיצוני והטכני בלבד. כך גם התורה. ככל שאדם קשור יותר להדרכתה של התורה וחי חיים מוסריים לאורה, כך התורה מגלה לו את סודותיה. ולכן אדם שחש שלימוד התורה מר לו ואינו מחייה אותו - הדבר מעיד שמשוהו בו צריך תיקון ולא על כך שהתורה אינה מתוקה חלילה. כאשר האדם אינו נאמן לעצמו ולטבעו, אלא חי לפי תרבות זרה - הוא מתייחס לתורה, כאחת מחכמות החול. ממילא הוא אינו רואה את האור הגדול שבתורה והיא אינה מתוקה לו. האדם צריך לחזור בתשובה מהכיוון הרוחני השגוי של חייו ולחזור לחיות על-פי הטבע הישראלי של נשמתו. כך הוא יגלה שהתורה היא המתאימה ביותר לנשמתו ויתחיל להרגיש את המתקנות והנעימות בלימוד התורה. כשזה יתרחש ממילא גם ההבנה שלו בתורה תהיה צלולה וברורה יותר והוא יבין לעומק את חכמת התורה. יתרה מזאת, היחס הזה לתורה יגרום להפריה הדדית. כשם שבעקבות הקשר הזוגי נולדים בנים ובני בנים, כך גם בקשר הנכון לתורה נולדות הבנות חדשות וחדושים נפלאים, שלא היו מתגלים קודם לעולם. הקשר בין לימוד התורה לתשובה מגיע גם מהכיוון ההפוך. לימוד התורה משפיע על הרצון לחזור בתשובה. ולא רק לימוד תורה במובן הישיר אלא גם ההתבוננות על כל הסדר המופתי שקיים בעולם, היופי והטוב - גורמת לאדם לרצות להיות חלק מאותה בריאה נפלאה שעושה את רצון ה'. ייתכן שהאדם ירגיש פער עצום בין מה שהוא למד למקום שהוא נמצא כעת. והדבר יוצר תחושות שונות: תחושה של פחד, מה יהיה על אותם ימים שבזבזתי ולא מימשתי את אישיותי, או תחושת עלבון פנימי שכביכול הנשמה נעלבת שהזנחתי אותה לטובת הנאות העולם הזה, או תחושת טומאה מכיוון שהאדם חש את הקלקול הגדול והריחוק העצום שלו מקדושה ומטהרה. תחושות אלה של הנשמה הן תחושות אמיתיות, ולכן האדם צריך לעשות תשובה רצינית ועמוקה ביחס לדרכו וביחס לכיוונו בחיים. אם יתעלם ויתקן רק מספר מעשים ותו לא, זה בבחינת 'לשים פלסטר' על פצעה המדמם של הנשמה. הפצע ישוב ויפרוץ ונשמתו תמשיך לזעוק מחבליה. תשובה כזאת שנובעת מהתבוננות על התורה ועל החיים מובילה להתחברות מחדשת לחיים ולא לניתוק ולהתנזרות, שהרי האדם רוצה להיות חלק מהבריאה שעושה רצון בוראה. זו תשובה שמשיבה את הקדושה למקום הראוי לה, למקום שבו היא מובילה ומדריכה את החיים.

הרחבות

• המפגש הנכון עם העולם הזה

מתוך התשובה האמתית הטהורה צריכים לשוב אל העולם. המפגש של האדם עם העולם הזה, הוא מפגש מורכב. את גודל המורכבות במפגש שכזה ביטא המסילת ישרים בפרק הראשון של ספרו: "כי אם האדם נמשך אחר העולם ומתרחק מבוראו, הנה הוא מתקלקל, ומקלקל העולם עמו. ואם הוא שולט בעצמו ונדבק בבוראו ומשתמש מן העולם רק להיות לו לסיוע לעבודת בוראו, הוא מתעלה והעולם עצמו מתעלה עמו. כי הנה עילוי גדול הוא לבריות כולם בהיותם משמשי האדם השלם המקודש בקדושתו יתברך".

הרב קוק מלמדנו כאן, שלאותה התמודדות מורכבת צריך לבוא דווקא מתוך תשובה אמיתית וטהורה, ואז יוכל האדם לגשת אל ענייני העולם הזה בטהרה, ולהעלות את כל העולם ולא להשתעבד אליו.

מי שזוכה למעלה עליונה, עד שמגיע למדרגת הקדושה, זוהי שכל המפגש שלו עם העולם הזה יהיה בדרגה אחרת לגמרי, וכדברי המסילת ישרים על ה'קדושים': "ומעתה המאכל שהם אוכלים הוא כקרבן שעולה על גבי האישים, כי ודאי הוא שיהיה נחשב לעילוי גדול אל אותם הדברים שהיו עולים על גבי המזבח כיון שהיו נקרבים לפני השכינה... כללו של דבר ענין הקדושה הוא שיהיה האדם דבק כל כך באלהיו, עד שבשום מעשה אשר יעשה לא יפרד ולא יזוז ממנו יתברך, עד שיותר יתעלו הדברים הגשמיים אשר ישמשו לאחד מתשמישיו במה שהוא משתמש בהם, ממה שיורד הוא מדביקותו ומעלתו בהשתמשו מדברים גשמיים" [פרק כו].

שאלות לדין

- א. כיצד שבים בתשובה מ'חיסרון בטבע הישראלי של הנשמה'?
- ב. כיצד תשובה מאהבה משפיעה על לימוד התורה?

הצלחת נטע רבקה בת יעקב

כו. מעוט מתיקות נעימת התורה בא מחסרון בטבע הישראלי של הנשמה, שצריכה לתקנה על ידי תשובה מקוננת לחסרון זה, וכיין שזונתנים את הדעות לתקן את החסרון, מיד חוזר האור העליון של הטבע הקדוש של הנשמה לזרחה, וחוזרת מתיקות התורה להגלות.

כו. לפי ערך בהירות התשובה שלפני הלימוד תגדל בהירות ההבנה של הלימוד, השכל מתרומם על פי סוד התרוממות הרצון, והוא מתבנה לפי המדה של בהירות הרצון.

כח. תשובה עלאה, שבאה מאהבה גדולה ומתוך הפנה ברורה, מעלה את כל התכן הלימודי במדרגה של הפנה ונביעה פזאת, שאין דגמתה בשום תכן למודי מצד עצמו.

כט. הכל מסייע להרמת הרוח לתשובה עליונה: כל התורה, כל המדע, כל הפנה, כל ידיעת העולם והחיים, כל ההתערבות בין הבריות, כל תכונת הישר והצדק, וכשאתם מרגיש פחד, עלבון פנימי, טמאת גויה ונפש, צריף הוא לדקדק בכל יכלתו בכל צדדי החסרון שלו, ולתקנם. ולא יעסק בזה באפן שטחי, כי אז יוסיף ירידה על ירידתו, כי אם בעיין חודר ובאמץ רוח טהור.

ל. דוקא מתוך התשובה האמתית הטהורה צריכים לשוב אל העולם ואל החיים, ובזה משיבים את הקדושה על מכוניה וממליכים את השכינה בעולם.

מיעוט מתיקות התורה

בהירות התשובה והלימוד

תשובה עלאה מעלה הלימוד

הכל מסייע לתשובה

השיבה אל העולם

הלימוד - לימוד תורה. **השכל** - יכולת הבנה של תורה ותוכן של קודש. **עלאה** - עליונה. **הפנה** ו**נביעה** - יצירה והתחדשות. **כל הפנה** - גבורה פיזית ונפשית. **גויה** - גוף האדם. **בכל צדדי החסרון** - הצדדים המפורטים בתחילת הפסקה. **לשוב אל העולם** - לשוב ולעסוק בענייני הגשמיים והחברה.